

osudek diplomové práce

Porovnání některých oblastí jazykového obrazu světa v češtině a italštině,

kteřou předložila EVA TINKOVÁ,

FF UK, Ústav románských studií.

Eva Tinková předložila diplomovou práci, která jistě nebude patřit mezi práce tradiční. Pokusila se totiž na italský materiál aplikovat přístup kognitivní lingvistiky, což je bezesporu jistou novinkou. Tímto přístupem je jeden z mnoha dnes už zavedených směrů kognitivní lingvistiky - ten, který vede od průkopnické knihy Lakoffa a Johnsona *Metafory, kterými žijeme* přes Lakoffovy *Ženy, oheň a nebezpečné věci*. Základní myšlenku takto orientovaného výzkumu, a sice to, že velká většina pojmů je strukturována metaforicky na základě ekvivalencí, jež jsou založeny v několika málo zkušenostních principech, se diplomantka snaží sledovat a doložit pro italštinu a češtinu. Teoretickým východiskem se jí rovněž - kromě zmíněných dvou prací - stává i kniha I. Vaňkové, I. Nebeské, L. Saicové-Římalové a J. Šlédrové *Co na srdci, to na jazyku* (Praha: Karolinum, 2005). Po vzoru této práce se tak diplomantka pokouší nastínit či naznačit to, čemu se říká *jazykový obraz světa*. Je třeba říct, že tento diplomantčin pokus je vcelku úspěšný.

Diplomová práce má jednoduché, ale přesvědčivé rozvržení. V úvodu je nám prezentováno téma a cíl práce; stručně, avšak dostatečně je uveden rámec kognitivní lingvistiky, v němž se diplomantka bude nadále pohybovat. Stěžejní kapitola je věnována rozboru konceptuálních metafor, jejichž základem jsou lidské smysly. Tento metaforický základ pak diplomantka dokládá pro velký počet lexikálních výrazů (z nichž převážná většina spadá do frazeologie). Velmi dobře postupuje ve formulaci jednotlivých zdrojových oblastí a v jejich exemplifikaci (zrak, sluch, čich, chuť a hmat). Třetí kapitola, jež je podle mého názoru nejzajímavější, přináší konfrontaci mezi strukturou synestézie v italštině a v češtině. Nakonec se diplomantka pustila i do porovnání této „smyslové“ frazeologie v Calvinově románu *Baron na stromě*. Cílem této konfrontace bylo zjistit, zda je metaforický základ jednotlivých frazémů zachován i v českém překladu. Práci uzavírá trojice resumé (české, italské a anglické) a bibliografie.

Jestliže je v celkovém náhledu tato práce jednoznačně v pořádku, obsahuje přesto některé nepřesnosti; zároveň ale i vybízí k zajímavému zamyšlení a k podnětné diskusi. K těmto (v dobrém slova smyslu) diskutabilním pasážím bych se teď rád vyjádřil.

1) Na s. 3 je zmíněna jedna ze základních tezí kognitivní lingvistiky, jež odráží její spor s filosofickým objektivismem, a sice *antropocentrismus* (popř. *antropomorfismus*, srov. Vaňková et al. 2005, s. 64) pojmové vybavy člověka. Eva Tinková tento předpoklad formuluje možná až příliš extrémně. Nevím, jestli je možné říct, že „významy fungují vždy v relaci k lidským parametrům, např. k rozměrům lidského těla (*velký-malý*).“ Člověk přece jenom kategorizuje svět o něco méně antropocentricky. Řekneme-li např. *velký slon a malý mravenec*, může to být samozřejmě bráno ve vztahu k rozměrům lidského těla. Ovšem v případě *malého slona a velkého mravence* (což je mimochodem jeden z už klasických příkladů) je toto hodnocení vztaženo k nějak typické/prototypické velikosti obou tvorů.

2) Na s. 4 postrádám bližší definici, popř. odkaz na to, co diplomantka míní termínem „šířeji pojatá podobnost“. Tento pojem, založený na Wittgensteinově definici tzv. *rodinných/rodových podobností*, je v kognitivní lingvistice naprosto zásadní. Přestože je u Vaňkové et al. (2005, s. 76) jen letmo zmíněn, u Lakoffa (*Oheň, ženy a nebezpečné věci*, český překl., s. 28-30) je diskutován lépe. Na druhou stranu je ale třeba říct, že pro diplomantčino téma zas tak významný není.

3) V případě několika analýz jsem na pochybách, zda ten který případ spadá pod definovanou metaforickou třídu. Např. na s. 16 je na jedné straně - velmi správně - uveden výraz *natahovat uši/drizzare le orecchie*, na straně druhé i slovo *náušnice*. Myslím, že vztah

prvního výrazu k zdrojové doméně *sluch* je nepopiratelný, zatímco u výrazu druhého si nejsem tak jistý. Podobně na s. 32 najdeme známou kulturní (a proto nikoli univerzální) metaforizaci barev, jako je *černá* (černá=smutek atd.), a najdeme tam i *zlaté srdce/cuore d'oro* nebo *giallo - detektivka*. Intuitivně tu určitě nějaký rozdíl ale je. Možná že tento rozdíl je ve stupni kulturní univerzálnosti: *černá* a její zmíněná konotace je charakteristická pro mnoho kultur (a může mít zřejmě i nějaký biologicko-kognitivní základ). *Zlato* je spíše než barevným příznakem charakteristické cenou/hodnotou; otázku univerzálnosti nechme raději otevřenou. Nakonec *žlutá* barva jako metaforický základ pro detektivku má svůj základ ve velmi omezené a historicky nahodilé okolnosti.

4) Nakonec bych rád upozornil - trochu provokativně - na diplomantčin závěr, který jde - alespoň z části - proti duchu kognitivní lingvistiky. Eva Tinková totiž říká, že frazeologické podobnosti lze nejlépe vysvětlit poukazem na společné latinské dědictví, které je v případě italštiny přímé, v případě češtiny je dáno tím, že „všichni čeští vzdělanci v minulosti latinu ovládali“ (s. 52). A tak je podle diplomantčiny slov „pravděpodobné, že mnoho různých obrátů či nová slova v češtině byla vytvořena v analogii s latinou.“ (s. 55). Myslím, že Eva Tinková zde opouští úzkou kognitivní explikaci a pouští se do spekulací o tom, jak se ten který jazykový výraz šíří. To je určitě legitimní otázka; zároveň je to ale i otázka, která je dost obtížná a která už není tématem této práce.

Jak je zřejmé, jsou výše uvedené připomínky daleko spíše dotazy a podněty k diskusi. Diplomová práce Evy Tinkové však také obsahuje některé „chybičky“, jejichž přítomnost celkovou kvalitu práce mírně snižuje. V několika případech se setkáváme s překlepy tam, kde by neměly být, tj. v precizních tabulkách, v nichž najdeme italské a české frazémy postavené vedle sebe (např. *m'ignannano*, s. 6; *scurdo - sguardo?*, s. 12; *il origliere*, s. 16; *il orecchino*, s. 16; *tenzione*, s. 30; *singhiazzi*, s. 42; *třeště oči?*, s. 45). V jiných případech je italský, popř. český výraz poněkud nezvyklý, např. *?dolci frottole* (s. 24), *okno kouká do dvora* (s. 9), anebo se dva dané výrazy zcela nepřekrývají (české *hele!* nepokrývá kompletně *sentì!* a naopak, s. 51). Bohužel mnoho chyb najdeme i v italském resumé. Kromě lexikálních nepřesností (např. *tipi fisicali* místo *fisici*, *carattere di un individuale* místo *individuo*, *niente da fare* místo *niente a che fare*, *collezione di aggettivi* místo např. *raccolta* či *gruppo*, *classe*), nacházíme i chyby gramatické (*dai schemi*, *nel scegliere*, *le aggettivi*, *in tutte le due lingue* aj.) a syntaktické (*si spesso usano*).

Přes tyto drobné výhrady bych rád zdůraznil, že diplomová práce Evy Tinkové je zdařilým textem, který bezesporu splňuje všechny formální i obsahové podmínky. Práci tedy k obhajobě jednoznačně doporučuji.

V Praze dne 23. května 2007

Mgr. Pavel Štichauer, Ph.D.
vedoucí diplomové práce